

Gerra Handiari buruzko literatura Weimar Errepublikan

NAZIEK SUTAN KISKALTZEKO BEZAIN BAKEZALE ZIREN NOBELAK

Lehen Mundu Gerrak zauri handi bat utzi zuen Alemaniako gizartean, eta tabu bat: porrota. Horren inguruan zenbait “mito” sortu ziren –batez ere, Alemania su zelaian ez, diplomazian traizioz garaitua izan zela zioena–, baina porrot belikoa literaturan saihestu beharreko gaia zen. Gerra ez, ordea. Weimar errepublika gerratik sortu zen, eta, iragan hurbilari edota sistema politiko berriari zentzua eman edo kendu nahian, gerraren gaineko eztabaida eta interpretazioa borrokagune bihurtu zen Lehen Mundu Gerra akitu zenetik nazismoaren garaipenera doazen urteetan. Borroka ideologiko eta estetiko hori literaturan gertatu zen, batez ere.

Santi Leoné

@ororostorm

IRUDIAK: JACQUES TARDI

“Gauero lubakietan sartzen naiz jendea mutilatzeko eta hiltzeko”

“Gerra herri bati gerta dakiokkeen zoritxar handiena da, berdin irabazle ala galtzaile izan, eta haren ordezkari bakearen alde aritzen dena aberriaren alde arida”. Hala dio Engelbert Winz-ek *Neues und Altes aus dem Westen (Mendebaldeko fronteko albiste zahar eta berriak)* bidaia-liburuan. Tituluan Erich Maria Remarque-ren *Im Westen nichts Neues (Mendebaldean berririk ez)* nobela ezagunari erreferentzia egiten dion liburu bakezale horretan, Frantziako eta Belgikako fronte izandakoan barna eginiko bidaian gerrako oroitzapenak eta gerrako lekuen deskripzioak batzen ditu egileak, lehenagoko arerioarekin izandako enkontruen berri ematen duen bitartean. Gerraren kontrako hondar testuetarik izanen zen Winzena: 1932an argitaratua, handik gutira, 1933ko maiatzean,

sutara botako zituzten naziek hainbat eta hainbat liburu, tartean Lehen Mundu Gerrarekin ikusmolde kritikoa azaldua zuten nobela ugari; horrela, akabera eman zioten borroka luze bati. Izan ere, armak isildu zirenetik, bertzelako bataila bat gertatu baitzen Weimar errepublikako literaturan gerra handi hura interpretatzeko eta baloratzeko.

Modris Eksteins historialariak dio literatura arduratu zela 20ko hamarkadako Alemanian gerrari buruzko gogoeta egiteaz, historia baino aise lehenago eta gehiago. Ez da ideia berria, 20ko hamarkadan gauza bera azpimarratu baitzuen Theodor Heuss kritikariak iruzkin batean: Ludwig Renn-en *Krieg (Gerra)* nobela eta Remarque-rena agiri historikoen edozein bilduma bezain inportanteak ziren, biak berak agiri historiko baitziren, gerraren lekuko.

Maiz, gerra berri hartako esperientzia traumatiko pertsonala barneratu, landu

eta nolabait adierazteko beharra zegoen gerrari buruzko liburuen abiapuntuan: “Urriaz geroztik, patruilako ofiziala naiz. Horrek erran nahi du gauero, gizon talde batekin, ingelesen lubakietan sartzen naizela jendea hiltzeko eta mutilatzeko”, idatzi zuen geroago editore bihurtu zen Peter Suhrkamp-ek; “Momentuz lasai gaude [...]. Egun osoko su etengabea eta hiru gas eraso gorabehera, gure nerbioak sasoiari daude. Hondarrean, gas eraso bat bizi izan dut; hiru, hobeki erranda. Ez da hainbertzerako izan”, idatzi zien Ernst Jüngerrek gurasoei 1916ko ekainean. Guziek, jakina, ez zuten Jüngerren flema, eta gerraren inguruan arras interpretazio diferenteak sortu ziren.

Molde zaharrak gerra berri baterako

Gerra amaitu ondoko lehen urteetan –bai eta gerra amaitu baino lehen ere–, hainbat egile, heroitasun eredu klasiko

bati jarraiki, gerra abentura gisa irudikatzen saiatu ziren. Horretarako, urpekarietan ibilitako ofizialen narrazio autobiografikoak edo zeruko batailetan parte hartutako hegazkinlarien istorioak ziren bereziki egokiak –lubakietako gerrak, ordea, ez zuen epikarako hainbertzeko tokirik uzten-. Krudela izanda ere, gerra *gentlemen*-en arteko duelua da zenbait liburutan (ez da falta, adibidez, etsaiaren itsasontzi bat hondoratutakoan, itsasora eroritako ingeles batzuk salbatu zituen urpekari ofizialaren narrazioa); arriskuaren aitzinean zirra sentitzeko aukera ere bada gerra, hainbaten ikuspuntutik: “une kilikagarria da arerioarengantz hegan zoazenean, etsaia ikusi arren oraindik eraso egin baino lehen minutu batzuk dituzunean. Uste dut horrelakoetan pixka bat zurbildu egiten nintzela, baina zoritxarrez ez nuen sekulan ispilurik aldean eraman. Une ederra da, arrunt kilikagarria baita, eta nik maite dut hori”, idatzi zuen Manfred von

Richthofen-ek, baroi gorri famatuak, bere memorieta.

Ernst Jüngerrek printzipio antropologiko bihurtuko du arriskurako grina hori: “Garai bakoitzak bere lanak, bere betebeharrak eta bere plazerak ditu, eta garai bakoitzak bere abenturak. [...] Bizitza da lana, baina abentura poesia da. Betebeharrak lana jasaten laguntzen du, baina arriskurako grinak erraz bihurtzen digu lan hori. Horregatik lotsarik gabe onartzen dugu abenturazaleak garena”. Hein handi batean, halere, Jüngerren *In Stahlgewittern* (*Altzairuzko ekaitzetan*) salbuespena da lehen orduko liburu horien guzian artean: alde batetik, eliteko ofizialaren ereduari eusten badio ere, egiten duen gerraren deskripzioa aise errealistagoa da urpekarietako edo hegazkinetako ofizialena baino, eta, bertze aldetik, ekintzari, arriskuari eta instintuari –piztia bihurtzeari– egiten dion gorazarreak 30eko hamarkadako idazle nazionalistengana hurbiltzen du.

» Literatura arduratu zen 20ko hamarkadako Alemanian gerrari buruzko gogoeta egiteaz, historia baino aise lehenago eta gehiago

» Gerrak zonbiak sortzen ditu: hori ikusten dugu Remarqueren edo Rennen liburuetan, betebeharra makinak bezala betetzen dituzten pentsamendu eta sentimendurik gabeko soldaduak

“Haren aldean, orain artio egindako guzia lan akastuna da”

Kakotxen arteko hitzak Carl Zuckmayer idazlearenak dira, Remarqueren *Mendebaldean berririk* ez nobelari buruzkoak. Remarqueren liburua mugarri bat da Weimarreko literatura belikoan, baina egun batetik bertzera *bestseller* bilakatu zen eleberri hura kaleratu orduko, gerraren kontrako liburuaren kopurua ez zen txikia: Ludwig Renn –*Krieg (Gerra)*–, Arnold Zweig –*Der Streit um den Sergeanten Grischa (Grischa sarjentuaren inguruko eztabaida)*–, Ernst Gläser –*Jahrgang 1902 (1902ko belaunaldia)*–, Ernst Johannsen –*Vier von der Infanterie (Infanteriako lau)*–...

Gerraren kontrako literaturak anker-tasuna nabarmendu zuen, eta heroi klasiko abenturazaleari zonbi bihurturiko soldadua kontrajarri zion. Gerrarekin jarrera kritikoa duten liburuetan ohikoa da sufrimenduaren deskripzio errealistak eta gordina, eta protagonismo handia hartzen dute literatura gerrazalean neketa agertzen diren hainbat tokik, hala nola ospitaleak edo eroetxeak. Eroa edo herbala: soldaduak, gogoa edo gorputza gerrak txikitua, gerra ondorengo gizar-tean berriz integrazteko aukera galdu du, etorkizunik gabeko hondakina da. Garaiko pinturan ere, George Grosz-en edo Otto Dix-en artelanetan konparazioarako, agertzen zaigu giza paisaia hori.

Maiz, errealismoa groteskoa izatera ailegatu eta umore beltzez tindatzen da: Leonhard Frank-ek, *Der Mensch ist gut (Gizakia ona da)* nobelan, soldadu bat deskribatzen du anputatu berri dioten zangoa –izterretik beheiti– otoika eta arrenka eskatzen; ekarri diotelarik, besoetan izan du, laztandu egin du, eta, bat-batean, lurrera bota du nazka keinu batekin: “hori ez da nire zangoa”; “ez zen haren zangoa. Erizainak, leher eginda, okerreko zangoa aterea zuen ontzitik”.

Gerrak zonbiak sortzen ditu: hori ikusten dugu Remarqueren edo Renn-en liburuetan, betebeharra makinak bezala betetzen dituzten pentsamendu eta sentimendurik gabeko soldaduak. Hain zuzen ere, horixe leporatu izan zaio gerraren kontrako literatura horri, ez duela aterabiderik erakusten, etsipenean akitzen dela, inoiz ez iraultzean. Ludwig Renn-en nobela, adibidez, “soldaduen betebeharrak txikiak epopeia da”, –hala zioen 1929an Theodor Heuss kritikariak–, “dena da hain begi-bistakoa, soldaduek uko egiten baitiote gerrari buruz eta haren zentzuari buruz eztabaidatzeari edo gogoeta egiteari – ez du balio, zeren deus ere ez baita aldatuko”.

“Ez dira gerrak suntsituak sentitzen, gerrak purif katuak baizik”

Municheko *Völkischer Beobachter* egunkari nazian nobela bakezale guztiak –tira, inportanteenak– kritikatu

zituena Erich Limpach-ek, bera ere nobela beliko baten egilea. Remarqueren nobelaren ondotik, kontrako eta aldeko imitazio, plagio, parodia eta kritika ugari etorri ziren. *Mendebaldean berririk* ez argitaratu zen urtean, 1929an, krisi ekonomikoa ere etorri zen, eta geroago nazien gorakada. Gerraren kontrako literaturarekin batera, gerraren aldeko literatura berria ere publikatu zen 20ko hamarkadaren akabera eta 30ekoaren hasiera hartan. “Milioika herritarren sentimenduak iraintzen” zituen literatura bakezalearen aitzinean –Erich Limpachen hitzak berriz ere–, literatura berriak, gerraren krudelkeria eta basakeria ukatu edo ezkutatu gabe, gatazka belikoak beharrezkotzat jotzen zituen, eta gero eta ezaugarri zehatzagoak ematen zizkion etsaiari.

Remarqueren liburuaren ondotik, 30eko hamarkadako lehen hiru urteetan, ez da haren arrakasta berriz errepikatuko: giro politikoak ez zuen horretan laguntzen, batetik, eta, bertzetik, Remarqueren arrakastaren ondorioz, generoa komertzializat jotzen zuten intelektual gehienek. Heroiak edo zonbiak? Etorkizunik gabeko hondakinak edo suari esker indarberituriko patriotak? 1933ko maiatzean, gerraren zentzua kolokan paratzen zuten liburu guztiak kiskali beharrekoen zerrendan sartuta, amaitutzat eman zuten eztabaida.

Eta gerrak bestseller bat ekarri zuen:

Erich Maria Remarque-ren *Mendebaldean berririk ez*

Aunitz izan ziren bi mundu gerren artean Alemanian argitaratu ziren gerra nobelak; Jörg Lehmann-ek, garai hartako literatura belikoa ikergai duen *Imaginäre Schlachtfelder* (*Su zelai imajinarioak*) izeneko liburuaren egileak, 600 baino gehiago zenbatzen ditu bere ikerketarako egokiak izan litezkeen aleen artean. Batzuek arrakasta handia izan zuten, bertze zenbaitek ez hainbertze, baina guzien gainetik bat bilakatu zen alemanez idatzitako inoizko libururik salduena: Erich Maria Remarqueren *Im Westen nichts Neues* (*Mendebaldean berririk ez*). 1929an argitaratua, nobelak eztabaida sutua piztu zuen garai hartako prentsan eta berehala bihurtu zen gerraren aurkako literaturaren ikurra, gerraren gaineko “egia” biltzen omen baitzuen. Gauzak, ordea, konplikatuxekoak ziren.

1898an Osnabrücken sortua, Erich Maria Remarque, berez, Erich Paul Remark zen. 1921ean aldatu zuen deitura Remark-etik Remarque-ra, aitaren familiaren jatorri frantsesa aitzakia hartuta, eta, bide batez, erdiko izena Maria dotoreago batez ordezkatu zuen –soberan gelditu zitzaion Paul horrekin eta ama-

ren abizenarekin osatu zuen *Mendebaldean berririk ez* nobelako protagonistaren grazia: Paul Bäumer-. Alta bada, nobela ez da autobiografikoa: Bäumer ez bezala, Remarque ez zen boluntario joan 1914an –ezinezkoa zatekeen, hamasei urte baitzituen–; 1916an deitu zioten armadara, eta, hilabeteren buruan, zauritua izan zen frontean, larriki zauritua ere –bertzeak bertze eskuan jasotako zaurien ondorioz, musikan egin nahi zuen karrera abandonatu behar izan zuen–.

Gerra ondotik, fama emanen zion nobela publikatu orduko, hiru liburu zituen idatziak –horietarik bi, argitaratuak–, ibilia zen kazetari lana egiten zenbait egunkaritan, eta gutunak trukatzeko zituen garai hartako hainbat idazle handirekin. Nobela saltzeko propagandan, ordea, Ullstein argitaletxeak honela aurkezten zuen Remarque: “Erich Maria Remarque ez da idazle profesionala; hogeita hamar urteko gaztea da, duela hilabete batzuk premia sentitu zuena, gerran zer gertatu zitzaion hitzetan paratzeko, esperientzia horri forma emateko”. Egilearen beraren laguntzarekin, horrela saldu nahi izan zuen argitale-

txeak liburua; alegia, gerraren gaineko egiazko txosten gisa, batailan eroritako soldadu anonimo guziak ordezkatzeko ahal zituen eskarmenturik gabeko gazte batek –inolaz ere ez idazle batek– presatua; bat-batean gerraren trauma gainditzeko beharra sentitu izanaren emaitza xaloa, inolaz ere ez asmo literario baten fruitua.

Bere kalitatea ukatu gabe, *Mendebaldean berririk ez* –Thomas Schneider ikertzaileak erakutsi duen bezala– marketin kanpaina baten ondorioa ere bada. Gerra-ospitale batean egin zuen egonaldian izan zuen Remarquerekin gerrari buruzko nobela idazteko lehen ideia, eta horretarako han-hemenka ibili zen gerraren gaineko istorioak biltzen. 1928an onartu zion eskuizkribua Ullstein argitaletxeak, baina argitaratu baino lehen, edizio prozesu luzea sufritu zuen, nobela ahalik eta gehien despolitizatzea helburu zuena. Gerrari eta gerrak ekarritako ondorioei eginiko kritika laizak bidean gelditu ziren.

Nolanahi den ere, argitara eman bezain fite, liburuak arrakasta izugarria izan zuen: 1929ko urtarrilean publikatua, otsailean ehun mila ale saldu zi-

ren; maiatzerako, kopurua milioi erdira ailegatu zen, eta 900.000ra abenduan. Itzulpenak ere agudo iritsi ziren –Frantzian, Ingalaterran, AEBetan; euskaraz, bidenabar erranda, oraindik ez daukagu ez nobela hau, ezta Remarqueren bertze ezer ere: Susaren “euskarari ekarriak” webgunean, behinik behin, ez da haren arrastorik–.

Alemanian –bai eta Austrian ere–, liburuak polemika ekarri zuen prentsan; polemika, gainera, maiz idazlearen biografian zentratu zen, argitaletxeak nobela soldadu xalo baten kontakizuna aurkeztua baitzuen. Eskuin politikoak zorrotz egurtu zuen liburuari zerion bakezaletasuna, eta antialemantzat jo zuen nobelak gerrari egiten zion kritika; orobat, ezkerretik ere izan ziren kritikak, batez ere egileak liburuaren inguruan piztua zen polemikan parte hartzeari uko egin ziolako: apolitikotzat omen zuen bere burua.

Literaturan ere izan ziren erantzunak. Batzuk saiatu ziren *Mendebaldean berririk ez*-en arrakasta aprobetxatzen beren onurarako: konparazio baterako, Carl A. G. Otto, *Im Osten nichts Neues* (*Ekialdean berririk ez*) nobelarekin. Parodiak ere izan ziren, hala nola *Vor Troja nichts Neues* (*Troiaren aitzinean berririk ez*), Emil Marius Requark goitzenarekin argitaratua eta Troiako gerran kokatua, bai eta titulutik beretik beren haserrea erakusten duten arrapostu serio

eta umorerik gabeak ere: Eugen Erbeling-en *Im Westen doch Neues* (*Mendebaldean badira berriak*), edo Richard Kroener-en *Im Westen viel Neues* (*Mendebaldean albiste anitz badira*).

Liburuaren ondotik, AEBetan egin dako eta 1930ean estreinaturiko ber-

tzio zinematografikoaren txanda etorri zen: Alemanian, gero eta eragin handiagoa zuten naziek filma debekatzea lortu zuten –nahiz eta debekua 1931n deuseztatu zen–; Austrian ere debekatua izan zen filma, baina debekuak 80ko hamarkadaren hasiera artio iraun zuen, ofizialki bederen.

Mendebaldean berririk ez, jakina, sutara bota beharreko liburuen zerrendan zegoen, eta egilea naziek gorrotatuena artean. 1933an, Hitler agintera ailegatu zen urtean, Suitzara egin zuen alde Remarquek, eta geroxeago, Estatu Batuetara. Bere nobelaren arrakastari esker, ez zuen inoiz sos problemarik izan; Volker Weidemann kazetariak azaltzen duen bezala, neketan aurkituko dugu Remarquek bezain bizimodu glamurrez bete izan duen idazle alemanik. Amerikan idatzi zuen egunerokoak, ordea, bertzelako irudia ematen du. Berrogei urte bete zituelarik, zera idatzi zuen: “Berrogei urte. Hori hogeita hemeretzi baino hamar urte gehiago da. Alferrrik xahaturiko bizitza. Gramofonoa piztu dut. Argazkia atera diot gelari. Berriz bueltatzekoa ez banintz bezala. Dena azken aldia balitz bezala: uda;– etxea;– ba-kea;– zoriona;– Europa;– bizitza bera, beharbada”. *Dena azken aldia balitz bezala* du izenburua Wilhelm von Sternburgek idatzi zuen Remarqueren biografiak. ■

» *Mendebaldean berririk ez* argitaratu zen urtean, 1929an, krisi ekonomikoa ere etorri zen, eta geroago nazien gorakada

» 1933ko maiatzean, gerraren zentzua kolokan paratzen zuten liburu guziak kiskali beharrekoen zerrendan sartu zituzten: akabo eztabaida literarioak

